Dövlət Neft Fondu ölkə iqtisadiyyatında həlledici mövqe tutur

Zəruri yaranışı, şəffaf fəaliyyəti, uğurlu gələcəyi ilə

«Bu material Dövlət Neft Fondunun 10 illik yubileyi ilə əlaqədar olaraq Fond tərəfindən Fondun fəaliyyəti barədə Azərbaycan ictimaiyyətinin məlumatlandırılması məqsədilə keçirilən jurnalistlər üçün «Ən yaxşı analitik məqalə» müsabiqəsinə təqdim olunur»

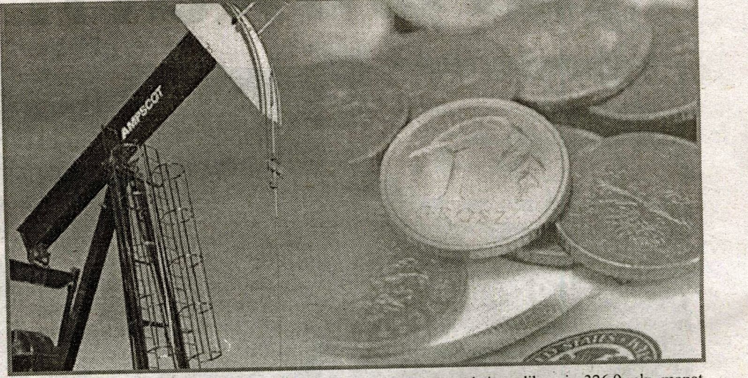

Azərbaycanda «qara qızılın» tarixi kökləri çox qədim dövrlərə gedib çıxır. Orta əsrlərin ərəb səyyahlarından Əhməd Əl-Bəlaruri (IX əsr) Abşerondakı iqtisadi həyatın qədimdən neftlə bağlı olduğunu göstərmiş, Əbu-İshaq İstəxri (XI-X əsrlər), Əbu-d-Həsən Əli Məsudi (X əsr) Bakının neftli torpağı, Abşeronun «ağ» və «qara» nefti haqqında məlumat vermişdir. Balaxanıdakı neft quyularından birində aşkar edilmiş daş üzərindəki yazı quyunun hələ 1594-cü ildə usta Allahyar Məmmədnur oğlu tərəfindən qazılıb istifadəyə verildiyi göstərilir. Alman səyyahı, həkim və təbiətşünası Engelbert Kempfer İsveç səfirliyinin katibi kimi 1683-cü ildə Abşeron yarımadasında Balaxanı, Binəqədi, Suraxanı yataqlarında olmuş, neftin Abşeron yarımadasından İrana, Orta Asiyaya və Şimali Qafqaza aparılmasını təsvir etmişdir. 1847-ci ildən neftin mexaniki üsulla qazılmış quyulardan hasil edilməsi ,1859-cu ildə Bakıda ilk neftayırma zavodunun fəaliyyətə başlaması tariximizin unudulmaz anlarındandır. 1863-cü ildə Cavad Məlikov Bakıda kerosin zavodu tikdirdi və dünyada ilk dəfə neftayırma prosesində soyuduculardan istifadə etməklə neft sənayesi tarixinə öz töhfəsini verdi. Rusiya imperiyasında ilk dəfə olaraq , 1878-ci ildə inşa edilən Balaxanı yatağı ilə Bakı neftayırma zavodunu birləşdirən 12 km uzunluğundakı ilk neft kəməri ilə də fəxr edə bilərik. 1898-ci ildə isə neft mədənləri ilə Bakı neftayırma zavodlarını birləşdirən neft kəmərlərinin ümumi uzunluğu 230 km idi. Daha sonra, 1883-cü ildən Rotşild Bakıda maliyyə-kredit əməliyyatlarına və neftin satışı ilə məşğul olmağa başlayır. 1920-ci ildə Azərbaycanda neft sənayesi sovetlər tərəfindən milliləşdirilənədək 109 səhmdar cəmiyyətindən 72-si rus kapitalına və 37-si isə ingilis kapitalına məxsus idi. 1950-ci ildə «Neft Daşları» yatağının istismara verilməsi ilə Azərbaycanda dəniz neft sənayesinin inkişafı sürətlənir.

SSRİ-nin dağılması, müstəqillik dövrünün və Azərbaycanın yeni tarixini əhatə etməklə «Yeni neft strategiyası»nın yaranması ilə səciyyələnir.

Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyev tərəfindən aparılan müdrik siyasət sayəsində 20 sentyabr 1994-cü ildə "Xəzərin Azərbaycan sektorunda yerləşən Azəri, Çıraq və Günəşli yataqlarının işlənməsi və hasilatın pay bölgüsü" üzrə birinci saziş imzalandı. Sonralar bu saziş "Əsrin sazişi" adı ilə tanındı. Bu saziş xarici şirkətlərə Azərbaycanda yeni sazişlərin imzalanması üçün geniş yol açdı. 1994-cü ildən bu vaxta qədər ARDNŞ və xarici neft şirkətləri arasında karbohidrogenlərin kəşfiyyatı, hasilatı və məhsulun pay bölgüsü prinsipi üzrə 26 saziş imzalandı.

Bu sazişlərin bağlanmasının Azərbaycan Respublikasına və onun vətəndaşlarına nələr vəd edildiyi barədə Prezident İlham Əliyev demişdir: "Son illərdə həyata keçirilən neft strategiyası bu yolun düzgün olduğunu bir daha sübut etdi. Amma bu heç də o demək deyil ki, biz gələcəyimizi də yalnız neftlə bağlamaq istəyirik. Neft faktoru bizim üçün vasitədir. Müstəqilliyimizin möhkəmləndirilməsi, iqtisadiyyatımızın gücləndirilməsi istiqamətində bir vasitədir.»

Neft strategiyası, yaxşı düşünülmüş taktiki addımlarla həyata keçirilərkən, bu strategiyanın səmərəliliyinin artırılması ehtiyyacı Dövlət Neft Fondunun yaradılması zəruriliyini formalaşdırdı. Dövlət Neft Fondu ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin 29 dekabr 1999-cu il tarixli 240 nömrəli Fərmanı ilə təsis edildi. «Neft - Azərbaycanın ən böyük sərvəti olub, xalqa, özü də təkcə indiki nəslə deyil, həm də gələcək nəsillərə mənsubdur»- ümummilli liderin uzaqgörənliklə ifadə etdiyi və Dövlət Neft Fondunun rəsmi internet saytının (www.oilfund.az) birinci səhifəsində həkk olunmuş bu kəlam indi fondun şüarına çevrilib.

Azərbaycan xalqına Tanrı tərəfindən bəxş edilmiş neft sərvətlərinin nəsillər arasında ədalətli bölüşdürülməsinin təmini edilməsi Dövlət Neft Fondunun yaradılması fəlsəfəsinin əsasıdır.

Şəffaflıq - fondun əsas parametridir

Bir çox dövlət strukturlarından fərqli olaraq, Dövlət Neft Fondunun vəsaitləri, daxilolmaları və xərcləri ilə bağlı məlumatlar mütəmadi olaraq ictimaiyyətə açıqlanır. Məhz belə fəaliyyətin nəticəsidir ki, Azərbaycan 2007-ci ildə şəffaflıq təşəbbüsünün yüksək səviyyədə icrasına görə BMT-nin mükafatına layiq görülmüşdür. Bundan əlavə, ölkəmiz Mineral Ehtiyatların Hasilatı ilə Məşğul olan Sənaye Sahələrində Şəffaflıq Təşəbbüsündə fəal iştirak etdiyinə görə 2006-cı ildə Şəffaflıq Təşəbbüsünün Osloda keçirilən konfransında yaradılan Beynəlxalq Şuraya üzv seçilib.

ABŞ-ın İndiana ştatından olan senatoru Richard Luqarın mətbuata açıqlamasında bildirib ki, Fond fəaliyyətini bu məcrada davam etdirir, bu günün inkişafı və gələcək nəsillər üçün kapital qoyuluşları həyata keçirir. «Ümid edirəm ki, Azərbaycanda bu tərəqqi davam edəcək və bu, bir çox yeni iqtisadiyyatı olan ölkələr üçün nümunə olacaq», - deyə amerikalı senator vurğulayıb ki, ölkədə nəqliyyat infrastrukturunun inkişafı, Qazaxıstan və Türkmənistanın karbohidrogen ehtiyatlarının Transxəzər marşrutu ilə daşınması beynəlxalq sabitliyə və təhlükəsizliyə müsbət təsir göstərəcək.

Fondun valyuta vəsaitlərinin, Dövlət başçısı tərəfindən təsdiq edilmiş «Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondunun valyuta vəsaitlərinin saxlanılması, yerləşdirilməsi və idarə edilməsi haqqında Qaydalar»a uyğun olaraq idarə edilməsi Fondun valyuta vəsaitlərinin təhlükəsiz saxlanılması və səmərəli idarəetmə yolu ilə investisiya gəliri əldə etməklə davamlı artırılması məqsədlərini daşıyır.

Fondun İctimaiyyətlə Əlaqələr Şöbəsinin müdiri Cəmalə Əliyeva bildirir ki, neft gəlirlərinin kəskin artımı şəraitində iqtisadiyyatın xarici valyuta axınlarının mümkün mənfi təsirlərindən qorunması Fondun yaradılmasını şərtləndirən mühüm amillərdən biridir. Fond yaradılarkən, qarşıya kimi qoyulmuş əsas məqsəd makroiqtisadi tarazlığın saxlanılması və ölkə iqtisadiyyatının neft gəlirlərindən asılılığın azaldılması oldu. Neftin kəskin bahalaşması və xam neftin hasilatının artması nəticəsində böyük həcmdə valyuta gəlirlərinin «holland sindromu»nu yaratmasının qarşısının alınmasında Fondun «xilasedici» obrazı danılmazdır. Ölkəyə daxil olan valyuta vəsaitinin böyük hissəsi Neft Fondunda toplanılır, Neft Fondu tərəfindən isə bu vəsait ölkədən kənara çıxarılaraq xarici banklarda və qiymətli kağızlarda yerləşdirilir. Bir tərəfdən ölkəyə daxil olan valyuta gəlirlərinin iqtisadiyyata təsiri neytrallaşdırılır, milli valyutanın kəskin bahalaşmasının qarşısı alınır və makroiqtisadi sabitlik təmin olunur, digər tərəfdən Fondun vəsaitlərinin idarə edilməsindən əlavə gəlir əldə edilir.

Mövzuya aydınlıq gətirmək üçün bir anlıq ölkədə Fondun «yoxluğunu» təsəvvür edək. Ölkəyə külli miqdarda valyuta daxil olur və azad surətdə dövriyyəyə yol tapır. O zaman bilirsinizmi nə olacaq? Valyuta dövriyyədə çoxaldığı üçün kəskin ucuzlaşacaq, paralel olaraq manat bahalaşacaq. Bu proses isə avtomatik olaraq ölkədə bütün maddi nemətlərin bahalaşmasına səbəb olacaqdır. Məntiqi davam olaraq yerli məhsulların qiymətləri qalxdığı üçün rəqabət qabiliyyəti aşağı düşəcək və ölkə bazarları əcnəbi məhsullar tərəfindən «işğal olunacaq». Nəticədə ölkədə neft sənayesindən başqa bütün sektorlar tənəzzül edəcək. İqtisadiyyat domino daşlarına bənzəyir, harada balansı itirdinsə, oradan dağılmağa başlayacaqdır. Bütün iqtisadi elementlər bir-birlərinə «gözəgörünməz» zəncirlə bağlıdır. Azərbaycanda bu gün bu iqtisadi dayanıqlılıq məhs Dövlət Neft Fondunun vasitəsilə mümkün olub.

Yaradılarkən 271 milyon ABŞ dollarına bərabər olan Dövlət Neft Fondunun aktivlərinin həcmi hazırda 14,2 mlrd. dollara bərabər olmuşdur və yuxarıda qeyd edilənləri nəzərə alaraq ARDNF-nin bütün vəsaitləri xaricdə saxlanılır. Maliyyə təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üçün, Neft Fondunun valyuta vəsaitləri üzrə hesablaşma hesabları yalnız Azərbaycan Respublikasının Milli Bankında açılır. Respublika hüdudlarından kənarda isə Fondun vəsaitləri beynəlxalq reytinq agentlikləri Standard ənd Purz «AA-» , Mudiz «Aa3» və Fiç «AA-» uzunmüddətli öhdəliklər üzrə kredit reytinqindən aşağı olmayan reytinqə malik olan banklarda açıla bilər.

Fondun icraçı direktoru Şahmar Mövsümov məşhur «Euromoney» jurnalına verdiyi müsahibəsində bu fikirləri ifadə etdi : «Azərbaycanda neft hasilatının həcmi artırılmış və xarici şirkətlərlə bağlanmış istehsalın pay bölgüsü müqavilələri əsasında dövlətin mənfəət bölgüsündəki payı yüksəlmişdir». Xüsusilə, BP şirkətinin rəhbərlik etdiyi konsorsium tərəfindən işlənməsi həyata keçirilən 5 milyard barel hasilata malik Azəri-Çıraq-Günəşli neft yatağında qazma işləri gücləndirilmişdir. 2008-ci ilin ikinci rübündə hökumətin bu sahədə mənfəət bölgüsündəki payı 50%-dən 80%-ə yüksəlmişdir. Əldə ediləcək mənfəət birbaşa ARDNF-ə daxil olur.

Fondun vəsaiti nüfuzlu və beynəlxalq miqyasda tanınmış maliyyə qurumlarının hesablarında saxlanılır, yüksək reytinqli qiymətli kağızlarda yerləşdirilir. Hal-hazırda Fondun vəsaitləri -inkişaf etmiş xarici ölkələrin dövlət istiqrazlarında, borc kağızlarında, depozitlərdə və pul bazarı alətlərində yerləşdirilmişdir. Fondda saxlanılan vəsaitlərin bir hissəsi Dünya Bankının Xəzinədarlığı, Klariden Leu, Döyçe AsM kimi səriştəli xarici menecerlər tərəfindən idarə olunur.

Dövlət Neft Fondunun növbəti il üçün büdcə layihəsinə Fondun Müşahidə Şurasında baxılarkən, büdcə layihəsi ilə bərabər növbəti il üçün Fondun investisiya siyasəti, o cümlədən Fondun valyuta strukturuna da baxılır və hər il bu struktur Fondun büdcəsi ilə bərabər Azərbaycan Respublikası Prezidenti tərəfindən təsdiq edilir. Dövlət Neft Fondunun investisiya qaydalarına əsasən Fondun cari investisiya portfeli üç valyuta arasında - 50% ABŞ dolları, 40% Avro, 5% Funt sterlinqində yerləşdirilir. Qalan 5%-i isə digər valyutalarda, ABŞ dollarında ifadə olunan aktivlərdə və ya mütənasiblik əsasında bölüşdürülərək ABŞ dolları, Avro və İngiltərə funt sterlinqində ifadə olunan aktivlərdə yerləşdirilə bilər. Bu bölgü Fondun investisiya portfelində neytral mövqe tutduğunu və balanslaşdırma prinsipini həyata keçirdiyini göstərir. Yəni dolların qiyməti artıb-azaldıqda portfeldə qeyd edilən digər valyutaların qiyməti də buna uyğun olaraq dəyişəcək və bununla da valyutalararası balans qorunacaq.

Fond tərəfindən bu günədək ayrılmış vəsaitlərin təyinatına diqqət edək : Heydər Əliyev adına Bakı Tbilisi-Ceyhan Əsas İxrac Boru kəməri layihəsində Azərbaycan Respublikasının iştirak payının maliyyələşdirilməsi (2006-cı ildə başa çatıb) - 297,9 mln. manat, qaçqın və məcburi köçkün ailələrinin sosial-məişət vəziyyətinin yaxşılaşdırılması və məskunlaşdırılması problemlərinin həlli - 592.6 mln. manat, Oğuz-Qəbələ zonasından Bakı şəhərinə su kəmərinin çəkilməsi - 521,6 mln. manat , Samur-Abşeron kanalının rekonstruksiya edilməsi - 326,9 mln. manat , Dövlət büdcəsinə transfertlər - 9 035.0 mln. manat , Dövlət İnvestisiya Şirkətinin Nizamnamə kapitalının maliyyələşdirilməsi - 90 mln. manat, «Bakı - Tbilisi - Qars yeni dəmir yolu» layihəsi - 30,1 mln. manat , «2007-2015-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin xarici ölkələrdə təhsili üzrə Dövlət Proqramı»nın maliyyələşdirilməsinə - 5.5 mln. manat , AÇG üzrə layihədə ARDNŞ-in iştirak payının tənzimlənməsi - 87,6 mln manat. Necə deyərlər : «Hər şey göz qabağındadır!»

Sevindirici haldır ki, bu yaxınlarda Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondu 10 balla 45 suveren fond arasında səkkiz ölkənin suveren fondları ilə birgə birinci yerdə qərarlaşıb. Reytinqdə ilk yeri ARDNF ilə yanaşı Çili, Birləşmiş Ərəb Əmirliyi, Sinqapur, İrlandiya, ABŞ , Norveç və Yeni Zelandiyanın suveren fondları tutub.

«Linaburq-Meduel Şəffaflıq İndeksi» Suveren Fondlar İnstitutunun (http://www.swfinstitute.org) təsisçiləri Karl Linaburq və Maykl Meduel tərəfindən hazırlanmışdır. Bu indeks Suveren Fondların şəffaflığın təmin edilməsi sahəsində fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi metodudur. Bu indeks 10 meyardan ibarətdir və hər meyar 1 balla qiymətləndirilib.

Azərbaycanın gələcəyi indidən təmin edilir

Dövlətin artan maliyyə potensialı hesabına ölkədə mühüm proqramların və infrastruktur layihələrin maliyyələşdirilməsinə şərait yaranmışdır. Son illər ərzində həyata keçirilən dövlət proqramları və tədbirlərin icrası çərçivəsində ölkənin bütün bölgələrində və Bakı şəhərində müxtəlif infrastruktur layihələri həyata keçirilir, təhsil, sosial və digər obyektlərin inşası vüsət alır. İnsanların həyat səviyyəsinin və sosial vəziyyətinin yaxşılaşdırılması, sosial məsələlərin həlli, yoxsulluğun azaldılması istiqamətində təxirəsalınmaz işlər görülür, əhalinin pul gəlirlərinin artırılması təmin edilir. Ölkənin maliyyə resurslarının artması nəticəsində qeyri-neft sektorunun inkişaf etdirilməsi istiqamətində məqsədyönlü tədbirlərin həyata keçirilməsi üçün əlverişli zəmin yaranmışdır. Bu məqsədlə artan neft gəlirləri, o cümlədən Neft Fondunun vəsaiti hesabına ölkədə mühüm infrastruktur və sosial yönümlü layihələrin maliyyələşdirilməsi həyata keçirilir və ölkənin iqtisadi inkişafının stimullaşdırılmasında, strateji əhəmiyyətli dövlət proqramları və layihələrin maliyyələşdirilməsində, eləcə də regiona investisiya qoyuluşunun təmin edilməsində Dövlət Neft Fondunun rolu ildən ilə artır. Bu tədbirlərin sosial nəticəsi olaraq, dolayısı ilə vətənimizdə biznes mühiti yaxşılaşır, müəssisələrin rentabelliyi yüksəlir, vergi daxilolmaları artır.

İnfrastruktur layihələrin və regional inkişaf proqramlarının uğurla həyata keçirilməsi sayəsində ölkəmizin iqtisadi inkişafı üçün güclü baza formalaşdırılır. Azərbaycanın hər bir bölgəsində yeni, müasir tələblərə cavab verən infrastruktur yaradılır, elektrik stansiyaları tikilir, qaz və su kəmərləri çəkilir, yollar salınır. İnfrastrukturun yeniləşdirilməsi və inkişaf etdirilməsi istiqamətində həyata keçirilən məqsədyönlü tədbirlər eyni zamanda insanların rahatlığı, firavan yaşayışı üçün həyata keçirilən sosial yönümlü tədbirlərin mühüm tərkib hissəsidir.

Əminliklə demək olar ki, olduqca güclü olan bu təməl əsasında Azərbaycan iqtisadiyyatı bundan sonra daha sürətlə inkişaf edəcək və xalqımızın maddi-rifah halı ildən ilə daha da yaxşılaşacaqdır.

Atilla